

Hullócsillag-sorsok

Csengey Dénes: *A Tejút lovasa* / Vasvári Játékszín

Harminc évvel Csengey Dénes tragikus korai halála után színre került egy eddig ismeretlen drámája, *A Tejút lovasa*. Köszönhetően egy vidéki művelődési ház igazgatójának, aki egyben a helyi színjátások vezetője is. Gergye Rezsőről, a vasvári Nagy Gáspár Művelődési Központ igazgatójáról és a Vasvári Játékszín vezetőjéről van szó. Mindez azonban csak hivatalos titulus, nem tudható belőle, amit a helybeliek és a Vasvárhoz valamiképpen kapcsolódók pontosan tudnak: Gergye Rezső egyszemélyes intézmény, hídépítő és kultúrmisszionárius. Ő nyomozta ki, hogy létezik ez a kézirat, amelyből 2021-ig csak egy részlet látott napvilágot, 1981-ben, az *Életünk* folyóiratban. Elkérte a monodramát Csengey Dénes fiától, Csengey Balázstól, hogy a Vasvári Játékszínben rendezhesse.

A színpadi bemutatót követően, 2021 szeptemberében aztán két másik Csengey-darabbal, *A cellával* és a *Mélyrepüléssel* egy kötetben ez a mű is megjelent nyomtatásban, a *Három monodráma* című kötetben, a Hitel Könyvműhely kiadásában.

A Zrínyi Miklósról szóló *A Tejút lovasát* Csengey Dénes 1979-ben, 26 éves korában írta, és Csoóri Sándornak ajánlotta. A monodráma a lángoló Új-Zrínyivár mellett játszódik, 1664 júniusának utolsó éjszakáján. Ezen a viharos éjjelen, amikor csupán harminc katona maradt a török ellen küzdő hadseregéből, Zrínyi számot vet az ország helyzetével, Istennel és saját magával. Felidézi a közelmúlt hadi eseményeit, az eszéki híd felrobbantását, a pillanatot, amikor esély lett volna a törökök által megszállt Kanizsa visszafoglalására, de elmulasztotta, mert „a királynak fogadott

hűségén” még nem tudott túllépni, hiába várta tőle népe „az új és szabad élet lehetőségét”, hiába volt „oroszlánfalkával elszánt lódarázs”.

Önostorozása mellett Istennel is perlekedik, számon kéri a szétesett országot, a vallási ellentéteket. A híres oldott kéve-hasonlatot idézi a kép, amelyet használ: „Szétestünk, Uram, mint a csontjaitól fosztott test.” A közeledő vihar hangjában Zrínyi Isten választát véli meghallani, akiért „álmai ködbuzogányával” hadakozott. E részből emelte ki a szerző a darab címét is: „Én tudtam, Uram, hogy a tejút, amely az örök szabadság birodalmába vezet, sok csillagnak csoportosulásából leszen meg, mert ha nem úgy van, a legszentebb eszme sem lehet azon járó, hanem csak elején megindul s szakadásába lépve halálos bizonyosságba zuhanó.” A magyarság azonban nem áll össze csillagúttá, Zrínyi magányos hullócsillagnak érzi magát. És ebben a hullócsillag-sorsban az olvasó/néző minden bizonnyal ott látja a szerzőt is.

A monológ egy sötét látomásban megidézi a történelmi elődöket, majd Zrínyi személyes veszteségei, fia és szerelme, Viola halála zárja a múltjára való emlékezést. Érzelmek kavalkádját éli meg, itt jut a legmélyebbre, az öngyilkosság gondolatáig – és egyben a felismerésig: „megrohadunk és veszünk mind, magyarok... szívünk egyik dobbanása a másik ellen uszítatván, pusztulnunk kell... létüket, a másik kamra lüktetését kívánja, támogatja..., egymásnak segítő mozdulásaik teremthetnek e hazában eleven vérkeringést és oly szívdobogást, amelynek hangja minket lelkesít...”

Innen már rövid az út a felismerésig: együtt állni fel, szemben a királlyal, küzdeni a kettős szorítatás ellen, „kicsiny népek osztoznak sorsunkon. Őket keressük!”

Csengey archaizáló, képekben gazdag nyelvet ad Zrínyi szájába, sokszor kifejezetten emelkedett, költői részletekkel, hiszen egy költő nyelvét kell megteremtene: „Csak a mezők tudják az igazságot, a mezők, melyeket lábnyomainkkal lelkünk formájára hímeztünk. Csak a villám sújtotta vén fák, melyek még látták Mátyás hadainak vonulását. Csak az útszéli kereszték Krisztusainak légiója, melyeket öreg fából faragtak nagyon öreg emberek, megfeszített fiaik képmására...”

Az utolsó képben a sátrából kilépő Zrínyit látjuk, aki harminc megmaradt emberével indul a harcba: „Ebben a szűnni nem akaró esőben köpenyem alatt Magyarországot. Adná az Isten, hogy jó helyen legyen!”

A bemutatóra egy különleges helyszínen, Nagy Gáspár bérbaltavári szülőházának szépen felújított pajtájában került sor, 2021. június 23-án.¹ Kívánni sem lehetne jobb helyszínt ennél a félig külső, félig belső térnél, melyhez az előadás szövege által megkívánt ütemben közeledő majd távolodó vihar mintha valóban az isteni válasz lett volna Zrínyi kérdéseire. Jelentés a helyszínválasztás azért is, mert Nagy Gáspár és Csengey Dénes életútja, a rendszerváltás előkészítésében vállalt szerepük több hasonlóságot, közös pontot mutat (e folyóirat hasábjain nem maradhat említés nélkül az sem, hogy mindketten szerkesztői voltak), ahogy idő előtti haláluk is szomorú párhuzam.

Az előadás maga is reflektál kapcsolatokra, egy pontján ugyanis elhangzik Nagy Gáspár *38 sor profán dalszöveg Csengey Dénes testvérünkért* című verse, nem

a Zrínyit megszemélyesítő Bajor János, hanem Tóth Zsanett felolvasásában.

A *Tejút lovasát* Gergye Rezső rendező kicsi, de annál beszédesebb keretjátékba illesztette, melyben továbbgondolta a szerzői instrukciókat.² A Zrínyit játszó Bajor János az előadás előtt (még civil ruhában) a nézők között foglal helyet, és onnan lép be a kör alakban lefektetett kötéssel jelzett játéktérbe, hogy a korabeli mentét felvéve már Zrínyiként szólaljon meg. Az előadás végén pedig ugyanígy, levetve a jelmezt és a szerepet, a nézők közé tér vissza. Ez az „egy közülünk” jelzés nem öncélú játék, ugyanis az alkotók minden előadás után beszélgetést kezdeményeznek a nézőkkel.

A szélesen hömpölygő, terjedelemre is jelentős, veretes szöveget Bajor János magabiztosan tolmácsolta. Keserűség, csalódottság, indulatos perlekedés Istennel, a királlyal és önmagával. A másik oldalon pedig az újra feléledő remény. A nézőktől karnyújtásnyi távolságban nem könnyű eltalálni azt a tónust, amelyben természetesnek érződnek ezek a szélsőséges érzelmek, indulatok. Bajor János játékának nagy erénye, hogy elkerüli a színpadias megszólalás csapdáit, a pátoszos hangütést. Nem egy piedesztálra emelt hőst, hanem egy kétségekkel küzdő, gyötrődő embert jelenít meg, így hozza hozzánk közelebb.

Alakításának színvonalát jelzi, hogy a Vasvári Nemzetközi Színházi Fesztiválon megkapta a legjobb férfi színész díját, a Komlói Amatőr Színházi Találkózón pedig színészi különdíjjal jutalmazták. Itt magát az előadást is III. díjjal ismerték el.

A szakmai elismeréseken túl talán még fontosabb, hogy az alkotók nem elégednek meg azzal, hogy színházi élményt nyújtsanak a közönségnek, köztük sok

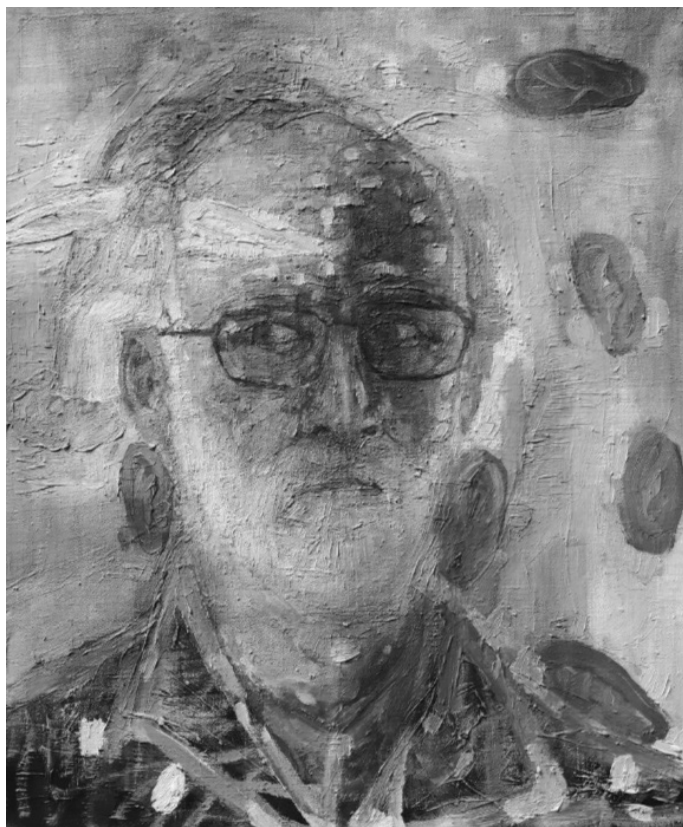
1 2021 májusában volt már egy előzetes bemutatója Vasváron, arra azonban a karantén szabályok miatt csak szűk körben kerülhetett sor.

2 Az első előadásokon még nem a nézők közül lépett be a játékba a színész, de már akkor is közéjük lépett ki. Később teljessé tették a keretjátékot.

olyan nézőnek is, akik vidéken élve nehezebben jutnak el színházba. (A bemutató óta már számos Vas és Zala megyei kisvárosba, faluba vitték el a monodrámát.) Az előadás végén, a körré formált nézőtéren beszélgetést kezdeményeznek

az előadásról, Zrínyiről, múltról és jelenről. A bérbaltavári este után azzal mehetünk haza, hogy Zrínyin kívül egymásról is többet megtudtunk, Nagy Gáspárék valamikori pajtája így vált egy kicsinyke agorává.

Turbuly Lilla

Bukta Imre: Önarckép őrangyallal, 2013–2014 (Kovács Nimród Gyűjtemény)

TURBULY LILLA (1965) magyar költő, író, kritikus. Legutóbbi könyve: *Az Alaszakai-öböl* (novellák, 2020).